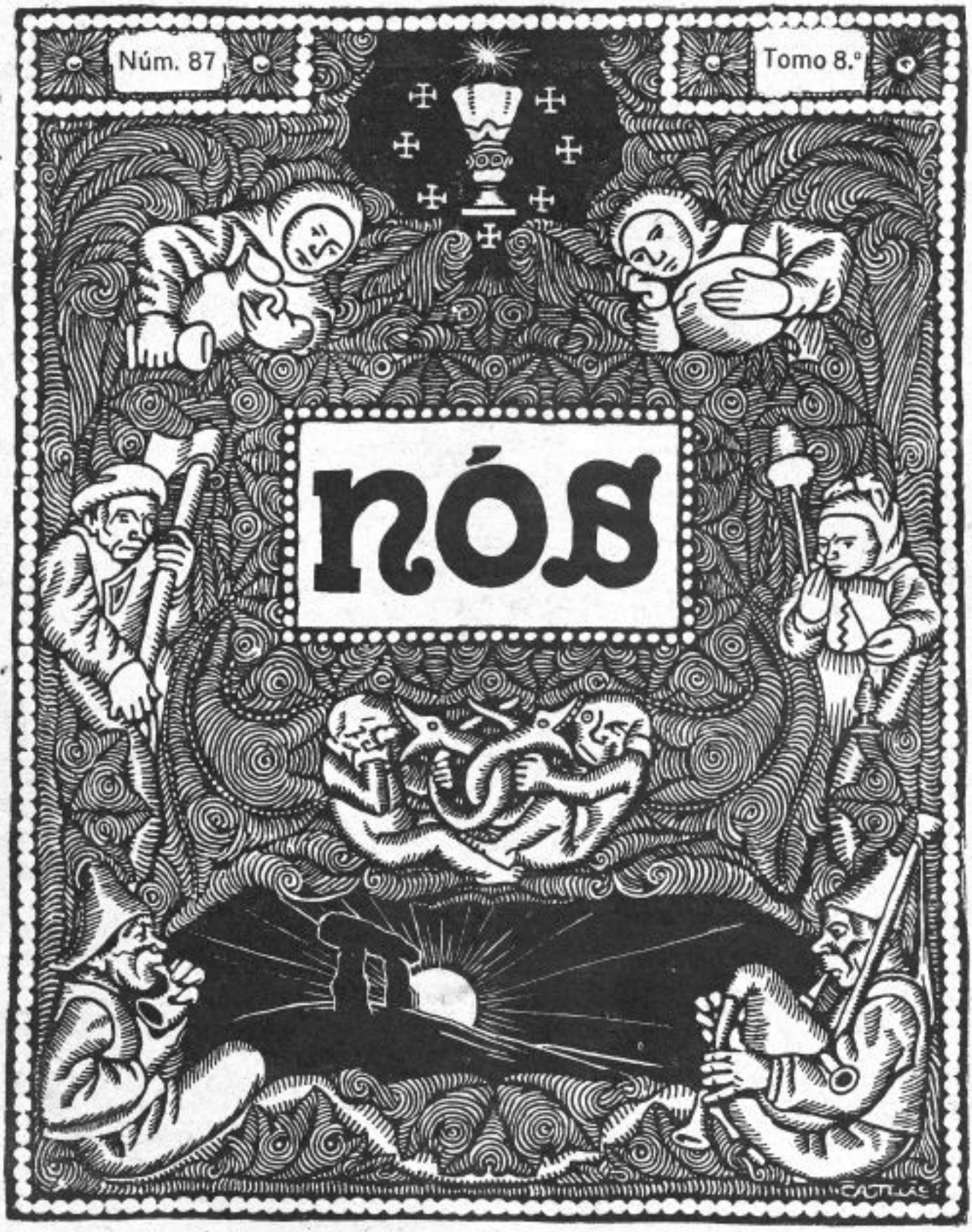
Núm. 87
Tomo 8.º
nós

NÓS

BOLETÍN MENSUAL
da
CULTURA GALEGA

Direitor Literario
Vicente Risco

Direitor Artístico
Alfonso R. Castelao

Adeministrador
ANXEL CASAL

DIREICIÓN E REDAUCIÓN:
Sto. Domingo, 47—OURENSE

ADEMINISTRACIÓN:
—A CRUÑA

ABONAMENTO

Doce número, na Península	6'00 *pesetas.*
Fora da Península	8'00 »
Número solto	0'70 »

NOTA

Este boletín non pubricará máis orixinás qu'os que foran direitamente solicitados pol-a Direición. Tampouco se fai solidario das ideas n-eles emitidos, a non ser dos que por non iren rubrados, enténdense que son da Redaución.

Os pagos son adiantados e os gastos de xiro de conta dos suscritores

SUMARIO

No bèrce negro da noite, POR AQUILINO IGLESIA ALVARIÑO.

O culto ós mortos, POR ANTÓN FRAGUAS FRAGUAS.

Dente d-ouro, POR ALVARO DE LAS CASAS.

Ollada encol da Poesía Lírica Gállega, POR RICARDO CARBALLO CALERO.

IMPRENTA "NÓS"
Facturas - Estados - Libros - Revistas
e toda crás de traballos tipográficos
Trasmitanos os seus encárregos
Hortas, 20 SANTIAGO

Vicente Risco
Abogado
Santo Domingo, 47-2.º Ourense

nós

BOLETIN MENSUAL DA CULTURA GALEGA

Ano XIII ★ Ourense 15 de Marzal do 1931 ★ Núm. 87

NO BÈRCE NEGRO DA NOITE

POR AQUILINO IGLESIA ALVARIÑO

No bèrce negro da noite
durmía o meu corazón.
Veu caladiña, unha estrela,
¡todo mo esgarrapizou..!
Xurdiron versos de lua
dun niño de rouxinol.
Encheu-se o berce da noite
todo de versos en flor...
Pasou toda a noite, en claro,
cantando o meu corazón.
Coma paxaros, nos labios
finaban-se-llas cancións.
Meu corazón lacerado
era unha rosa sin côr,
murchada entre-las mausiñas
de lirio d'unha oración...
Fuxíulle â Aurora das maus
o pasariño do sol...
El rexouba en Montes-Outos
i-ela chora en Valmiñor...

Do libro á pubricar «Corazón ao vento».

O CULTO ÓS MORTOS

por Antón Fraguas Fraguas

(Da Conferencia pronunciada no Ateneo de Vigo)

Nas almas sinxelas, onde mora a pantasía ten na autualidade a morte un capiduo intresantismo de folk-lor. Galicia, terra de vellas lêndas mourentas con fondas reminiscencias do pasado que se atopan dende a beira do mar, que embravecido fende as olas escumosas contra as terras verdecentes do litoral deica as outas serranías onde o vento hûmido vai mordiscando as rexas pedras de grâ; hai en toda ela un arquivo coase inédito de crênzas en col da morte, lêndas que gardan fonda somellanza coas de outros pobos, maormente Portugal e a Bretaña.

Non é doado afastar certos ritos pagáns de práiticas relixíosas que rodean as crênzias sobor da morte e da inmortalidade. En xeneral, agás moi contados casos, todos pensan que aló da morte hai unha nova vida, de ledicia pra os benfeitores e de angueiras eternas a carón das caldeiras de *Pedro Botello* pra quen tivo unha mala vida. As vegadas atópanse certas contradicións coa maneira corrente de pensar, contradición que ollamos a través dos contos e das lêndas de mortos que temos recollido. Todos istes contos que imos referir proceden da terra de Cotobade onde os ouvín moitas veces e cando era pequeno facíanme arrepiar os cabelos e buscar o mellor acougo posibre pra ollarme fora do *zarronco*.

Nun panteón de Augasantas ollase a seguinte inscrición:

Ante un Dios Omnipotente;
Cristianos seréis juzgados,
Y después de vuestra muerte,
Escombro seréis y gusanos.

A composición responde â crênzia xeneneral da xente, unha nova i-eterna vída envolve o mais aló durante unha eternidade; vida sempre inmaterial, somentes o día do fin do mundo ergueránse todol-os mortos cos mesmos corpos e almas, que tiveron pra ouvir o xuizo derradeiro no Campo de Josefá.

Non todol-os que morren van dispostos do mundo pra entrar á disfrutar da outra vida, inda que sexa no inferno. Asín no século pasado era moi corrente que os cadabres fosen amortaxados con hábito benzoado, cousa que lle privaba a entrada ô morto na rexión dos condanados, estoncias aparescía pol-a noite o pantasma nas encrucilladas ou diante os cruceiros dos camiños aldeans pra que unha persoa rachase aquel hábito. Son moitos os contos que a maxinación popular forxou ô redor de somellantes aparicións. Añón na composición tidoada *O Pantasma* fai relación de ista crênza.

Tripando ortigas, malvas e fiuncho,
Cheguei hasta un corruncho.
Boteill' a pouta a unha calivera;
—Ay, nunca Dios me dera!

A penas a chisquei que carcaxadas
Infernales oin..... Logo un difunto
Se me presenta diante
D' hábito branco e vagaroso andar
Comencei a rezar
Paseniño un padrenuestro; e n' aquel punto
Fixen un circo co meu pau d' oliva,
Que xa bendito por siacaso iba,
E posto dentro del: —Eu te requero
De parte de..... Lle dixen tremelando.
El con grave ademán e voz altiva
M' interrumpeu —Ah! Fuxe temerario
Non toques nada— ¿Si? eu me retiro
E apertei contra o peito o escapulario
—Pero atendeme ben; has de esperarme
No muiño d' Añón —Preciso fouce?
Non miserable, vaite, e doume un couce.

Fai tempo ouvimos o seguinte conto: Un mozo ía de parranda pol-a noite á xunto d-unha rapaza, nunha encrucillada aparesceulle un pantasma atravesado no camiño pregando que rachase aquel hábito; o mozo desculpouse; porfiou o pantasma pero por fin deixouno en paz. O seguinte día foi confesar o acontecido co crego e iste deulle unha estola cun crucifixo e aconselloulle que non tivera medo pois ninguén lle faría mal. O mozo marcha pensativo, cando tornou de xunto da noiva saléulle o pantasma decindo:

—Oxe ves porparado de maneira que tes que racharme o hábito.

—Rachocho, mais tes que decirme quen es.

—Non cho digo.

—Pois non cho racho.

Despois de longa tirapuxa o defunto dixo quen era e sinalou a maneira como había de ser rachado o seu hábito. Puxoo pra banda contraria de onde viña o vento i-encargoulle que non mirase pra el cando turrase pol-a fouce enganchada á beira da capucha. O mozo turrou pol-a fouce, rachou o hábito, abreuse un inorme bocarón e afundiuse o morto no meio d-unha forte labarada e fumareda, ó mesmo tempo que se ouvía un longo bruído. O mozo marchou pra casa pero morreu moi axiña porque o morto era un amigo dél.

Rodríguez López refire un caso somellante onde despois de cortado o hábito «se abrió la tierra y tragó al difunto usurero entre llamas de fuego y una pestilente atmósfera de azufre» (1).

O feito de afundirse o corpo de iste xeito ten algo de materialismo, o morto non vai pra o inferno sin desprenderse do hábito, e indudabremente o hábito foi posto despois de morrer o individuo, é decir cando aquel corpo ficaba sin alma; isto fai maxinar a hipótesis de que na posmorte a i-alma vive, durante algún tempo pol-o menos, unha vida consecoente co corpo. Cabe ainda pensar como a i-alma no momento de sair do corpo i-entranto iste non tiña o hábito non foi buscar o acougo que asegún a sentencia lle correspondía, poidera presumirse a eisistencia n-unha crência, hoxé desaparecida, onde ise tempo fose adicado pol-a i-alma en ouvir o fallo do Supremo Xuiz, e despois tornase a reencarnarse no mesmo corpo.

Os mortos poden abandonar o cadaleito e tornar á sua casa en axuda da familia. Un home quedou viudo con varios filliños; cando saía de mañan deixaba os nenos no leito entranto adicaba as primeiras oras ó traballo dos agros. Cando tornada ollaba os fillos peiteados e limpos; preguntáballe quen viñera a casa, decíndolle os rapaces que fora a sua nai. Un día escondeuse pra ollar quen viña dubidando da certidume das verbas dos fillos ó pouco tempo entrou a muller, os fillos non se enganaban. O home quixo agradecerlle aqueles coidados e faloulle a defunta:

—Agora vichesme non podo tornar mais aquí.

Mostrasenos eiquí un caso de aparición polo día i-en xeneral a xente pensa que os mortos somentes tornan pol-a noite, tanto e asín que á unha muller apareceulle unha noite un pantasma e díxolle:

—Anda de día que la noche es mía.

A noite préstase máis pra que ó redor das sombras e dos ruxidos do vento nas ponlas das carballas a maxinación popular poida entretexer as suas maravillosas lêndas.

As almas que se atopan en bó lugar cando tornan á iste mundo poden falar coa xente non asi os condanados.

Fai pouco tempo morreu envenenado un

(1) Jesús Rodríguez López, *Supersticiones de Galicia*. Segunda edición. Madrid, 1910, pax. 172.

matrimonio. Pasados algúns días aparescían perto da casa e os veciños foron arrequerirlle, falou a muller:

—Eu estou en bo lugar pero o meu home condenouse porque facía tempo tiña pensado matarse e agora se fala bota lume pol-a boca.

Unha lênda moi antiga refire que a raposa de Morrazo é unha alma en pena. Aparece pol-a noite en calquer esquina ceibando berros arrepiantes ô mesmo tempo que bota unha bafarada de lume pol-a boca. Cando se olla é mester decirlle: Dios te leve á porto salvo.

A lênda ten a somellanza do lume que ceiba pol-a boca cal houbera feito aquel home se falara. Por certo que a lênda da raposa de Morrazo non ten sido localizado o seu orixen. Pra min, opinión modesta pois abonda que sexa miña, tratase d-unha lênda de orixen mariñán, unha lênda tecida pol-os mariñeiros, por istes homes dun folklor tan intresante xurdido a carón das loitas co mar embravecido cuias augas lle serven tantas veces de Campo Santo.

As almas non sempre fan aparición en figura de personas, poden darse a conocer por sinales como dando golpes fortes nas portas, no sobrado, berrando, laiando, etc. Cando alcontesce isto as xentes percuran abrigoar que quere o morto arrequeríndolle; pra iso din cando oucen os berros:

—En nombre de Dios, de San Pedro e San Pablo se és alma do outro mundo fala e di o que pides. Coase sempre pregan que lle fagan alguna promesa que él fixera e non poidera cumprir.

A aparición pode ser na figura dun paxaro tal como un corvo. Un home ollou un paxaro dista crás que a cotío berraba nas ponlas dun piñeiro perto da sua casa; un día canso de tanto ouvir, zorregoulle un tiro e caieu o paxaro ô chán zapateándose. Durante tres días con tres noites estivo o corvo laiandose e trasteando o corpo. Aquelo non parescía cousa boa i-o home foise confesar, traguendo encarrego do cura de ir arrequerirlle por si sería cousa do outro mundo. Foi e resultou ser unha alma que viña ó mundo penar algúns pecados.

A reencarnación das almas en animás inda que sexan repolsivos como sapos sarecas, lagartos, etc., óllase ben crara nas crênzas das xentes que van á San Andrés de Teixido, o santo do cabo do mundo, á onde temos que ir todos porque cando quedou en Teixido díxolle Noso Señor:

Quédate ahí Senandrés
que de mortos ou de vivos,
todos te viremos ver.

Todol-os que van ô santuario non fan mal á ningun animal que atopen no camiño, maormentes se vai en dreitura da hermida. Crên que todos istes bechos son almas que van facer a sua besita ô Santiño milagreiro.

Os defuntos poden responder á preguntas que se lle fagan. Cando morre alguén os rapaces collen ô mellor o aire do morto. Enfermidade que non deixa medrar e saca as forzas. Pra sanar, é mester ir ás doce da noite ou do día diante da sepoltura; chamar tres veces pol-o defunto; a terceira responde, estoncias díselle:

Sácame o aire do morto
e dame o do vivo
aire de morto non ten conforto
o do vivo e confortativo.

Dous exempros en que falan os mortos dende a sepoltura. Un rapaz tiña unha noiva e pensaba casar con ela; marchou ô servicio e deixou no seu poder uns cartiños, aforros que fora xuntando e non quería levar con él.

Pouco antes de rematar de facer o servicio morreu a moza e o rapaz sentíu a sua morte pero non fixo caso dos cartos. Chegou á casa e ollou que unha sombra andaba con él de unha banda pra outra, por mais que quería informarse non ollaba ren. Foise confesar e o crego preguntoulle se morrera alguén que tivese obligacións con él. O mozo lembrouse dos cartos e dixollo.

Ô día seguinte foron xunto da sepoltura ás doce da noite; chamaron tres veces por ela e á terceira respondeu e dixo que os cartos que él lle deixara estaban en tal sitio. Dende aquela a sombra deixouno en paz.

Os mortos poden tamén dar unha tunda ôs vivos sin ser vistos. Contan que uns individuos chegaron á un Cimiteiro onde facía

pouco soterraran á un home apodado «guapo de las medias blancas», chamaron por él él á terceira vez respondeu: «agoarda que las estoy poniendo». Seguidamente mallou á quen chamara por él e por mais que miraba pra os lados non ollou ninguen.

Ás doce da noite erguense dos cadaleitos e andan a procesión das almas ô redor da eirexa, Rodríguez López (1) trabuca ista procesión coa Compaña decindo que sai da eirexa pol-a porta principal levando diante unha persoa viva coa crus e o caldeiro da auga bicita e que vai parar á porta de un que lle anuncian a morte tirándolle pedras sobor do tellado.

As almas veñen a casa en días asinalados como noite boa, e por iso deixan moitos a mesa posta. En alguns sitios da provincia de Lugo é pecado barrer a casa pol-a noite porque se lle da pra trás ás almiñas que ven quentarse ô fogar. En Tui o día de defuntos botan un grande rachón ô lume pra que se quenten as almas.

O feito de quentarse as almas ten certa somellanza coa crênza que atopou Castelao na Bretaña onde pensan que hai un inferno frío, ansi o espresa a inscripción de La Martyre:

A morte, o xuicio, o Inferno frío,
cando o home cavila en todo eso debe tre-
[mer,
tolo será o que ten un esprito que non me-
[dita,
pois é forzoso morrer (2).

Tamén na Bretaña teñen os Camposantos como verdadeira morada onde vive o morto; en alguns hai lêndas intresantes que respeitan os bretóns como dogma de fé; pensan que no Cimiteiro de Lanrivoaré fican soterrados 7777 mártires e alí somentes se pode entrar descalzos e descubertos. (3)

Hai costumes certamente chocantes tal como a do *Avellón* que Alfredo Brañas describe asin:

Collidos pol-a man os concurrentes
e fungando baixiño i-entre dentes,
foron da morta á triste habitación,
e voltando ô redor da defuntiña,
o vello a vella o mozo e a mociña,
fungaban como funga o avellón,
Pobre d-aquel que dése algunha fala
ou de bulir deixase pol-a sala,
sinal era de morte non fungar;
as honras do avellón son tan precisas,
como son para os cregos moitas misas,
i-o gando i-o ligón para labrar. (1)

Tamén os mortos dan ganancia ôs vivos por medio de sinxelas aduviñanzas. Somentes citaremos unha. Consiste en enrolar un papel ô redor dun pauciño coidando que o pau quede no meio; pónse hourizontalmente sobor da mesa onde se come e rézase un Padrenuestro pol-a i-alma do defunto, rezo que ten de ser feito con devoción; seguidamente agarrase o papel pol-as duas puntas tendo en conta que se quedar o pau ceibe sobor do papel a i-alma fica no ceo, senón fica no inferno. É cousa fácil de facer que saia o garabullo onde un queira pois non hai mais que deixar unha punta máis pequena e ô dar a derradeira volta cóllese ô rivés, diste xeito ô desdobrar o pauciño queda por riba.

Nos cancioneiros de Galicia e Portugal hai gran número de cántigas onde a morte ten un papel mais ou menos secundario. Tales as seguintes mostras:

O morte tirana morte,
eu de ti teño dar queixas;
quen has de levar non levas,
quen has de deixar non deixas.....

Ninguén quere que morran os seres pra un mais queridos, por iso a xuicio do cantor morre quen non debe-

O morte tirana morte,
o morte cruel sin fin;
levásteme a miña amada,
agora levaime a min. (2)

(1) Ob. cit. pax. 168.
(2) Alfonso R. Castelao. *As Cruces de pedra na Bretaña*. Pontevedra 1930. Publicacións do Seminario de Estudos Galegos, pax. 51.
(3) Castelao, ob, cit., pax. 77

(1) Pubricado por Rodriguez López. Ob. cit., pax. 177.
(2) Remate do romance *A morte da namorada*.

Inquietude diante a vida no senso de quedar afastado pra sempre de quen ha convivir con un as penas e as ledicias.

Eu ben vin estar o moucho
encima dun gacio d-uvas,
vaite d-ahi morte negra
desamparo das viudas.

O moucho é un paxaro agoreiro por eso entra nas composicións como se fose a personificación da morte.

Eu subin o alcipreste
cheguei ô medio cain,
Alcipreste morte negra
i-eu para morrer nacin. (1)

O alcipreste é o albre tradicional dos fidalgos pazos galegos, pero a sua soma longa i-estreita enfíase tamén nos cimiteiros, ós que non habemos de negar tampouco o seu aire de señorío.

O adro terra da igreja
onde se enterran anjinhos,
o terra que estás comendo
corpos tan delicadiños. (2)

Aineaza â terra que non respeita a calidade da xente pra ir zugando os corpos soterrados:

Confesei ao señor cura
todo o noso ben querer
e doume por penitencia
de te amar até morrer

Eu voute pedir un beixo
mesmo a porta da rua
se tu non mo queres dar
eu morro por culpa tua.

Non se me da por ser cruz
tendo o calvario ó pe
non se me da por morrer.
sabendo eu por quen é

O meu corazón é teu
e o teu de quen será?
o meu morre pol-o teu
e o teu por quén morrerá?

Asín poideramos continuar citando moitas máis cántigas, que como as catro derradeiras non precisan comentario, son cántigas amorosas e a morte debe ser pra o amor o marco que no mundo fixe o seu romate

DIXEN.

(1) Cantigas populares recollidas en Loureiro de Cotobade.
(2) Augusto C. Pires de Luna. Cancioneiro de Vila-Real. Porto 1928.

DENTE D-OURO

POR ALVARO DE LAS CASAS

pra C. Fernández Mazas.

DENTE D-OURO.	40 anos
O REBEQUE.	35 »
VAIAMODO.	70 »
CARAMUÑA.	16 »

O sagrado de San Mamed de Caseiroa, todo en roda da irexa. Nun recanto unha cerdeira encheita de cereixas a pingar sobr-as campas, brilantes na lúa. Meia noite.

DENTE D-OURO

Ti, Caramuña, vai pondo o xantar.

REBEQUE

Trouxeches os lacós?

DENTE D-OURO

Vai reparando: os lacós, os cachelos —quentes com-ainda na lareira—, a empanada de anguías, o xamón, os chourizos, viño do tinto e do branco. Hai pra unha festa de catro faguendo cinco.

CARAMUÑA

Pomos tamén o roscón?

DENTE D-OURO

Eso pra logo. E fala pouco, que és dos qué non din cousa con xeito.

REBEQUE

Pois o tabaco tréuxeno eu. Soio faltan as pendangas.

VAIAMODO

Dígovos e repitovos, qu-esto non está ben. Ao sagrado non se veñen faguer estas pándegas.

REBEQUE

Vostede a calar.

VAIAMODO

A calar non, que teño a obriga de aconsellarvos, tan xiquera pol-o vello que son. *Dente d-ouro,* esto non é de xentes de lei.

DENTE D-OURO

Pro ainda onte non estaban a falar no forno de que si eu non tiña riles pra nada, de que si eu era un santiño con pelexa de lobo, de que si a min todo se me vai pol-a gorxa, de que si na mina gañara os cartos de sancristán, de que....? O que que é agora, vanme coñocer tal cual. E que non teimen moito,

por qu-entroques de viño son home pra chimpar catro netos de sangue d-abade. A min? Ajajá, Por ahí adiante adepréndese moito.

REBEQUE

Non digo que non, mais é ben sabere a quen se ll-ensina. Eu estaba de volta denantes de que ti foses.

DENTE D-OURO

De ti non falei: ti erel-o Napolión.

REBEQUE

Nin Nipilión nin centellas. Son home pra ire onde ti chegues, e avantar hastra donde ti maxinabas chegar.

CARAMUÑA

O que é por falar, Rebeque, xa nos tiñas debullados a todos.

REBEQUE *(a Caramuña)*

Cala tí, mioca.

DENTE D-OURO

Morreu o conto. Veña o pelexo do tinto, Caramuña. *(Xantan e beben).*

VAIAMODO

E vós non pensades qu-esta festa podiámola faguer nas carballas, ou na miña touza, ou no piñeiral do Chinto? Tiña de sere eiquí!

DENTE D-OURO

Vostede cando non queira sabere de min, vólveme os oitenta pesos que lle teño emprestados, e cada un pol-o seu vieiro.

VAIAMODO

Tiña de sere eiquí, por riba das cinsas dos nosos mortos, pondo as zocas nestas campas encheitas de bágoas, orballadas ainda co-a auga benta que as nosas naiciñas lles botaron, anos e anos. Tendes dire dereitos ao inferno.

REBEQUE

Boeno, meu vello; pois xa dirá si ten algunha encomenda pra lle levar aos parentes.

VAIAMODO

Santo Deus!

DENTE D-OURO *(dándolle corda a un granófono)*

Esto é pra que mañán o crego teña de que falar no evanxelio. *(Nentanto canta o disco vai tarareiando).*

Me quisiste e m-olvidache
e gorvícheme a querer;
zapatiño que yo he posto,
non me lo juelvo a ponere
por que se queda estreito, eh, eh eh...

VAIAMODO *(namentres os demáis van debullando nos lacós)*

E vós, meus mortos, que diredes de min? Quixera estar con vós, rillado dos vermes, denantes de ollar esto.

REBEQUE

Temos unha ola máis, que o vello, pol-o que parés, xa está encheito de bagazo.

CARAMUÑA *(ao ouvido do vello)*

Faga coma si non. Estes xudeus teñen peito pra esnaquizarnos...

VAIAMODO

Mañán non haberá no logar home de ben que non vos cuspa nos ollos.

DENTE D-OURO

Agora vou pór *As Corsarias* qu-é cousa de moita moda.

REBEQUE

Deixa, deixa. Si ch-hei dicer a verdade, é unha vitrola ben ruín. Zóame nos miolos com-un sino choco.

DENTE D-OURO *(a Caramuña)*

Pra ti entón; pra qu-escorrentes ás beatas nas noites d-ánimas.

CARAMUÑA

Dásme a vitrola?

DENTE D-OURO

Xa é túa.

VAIAMODO *(ao ouvido de Caramuña)*

Non lla collas que ten o demo drento.

CARAMUÑA *(idem)*

Hánme dare por ela oito pesos e bó é. *(Pausa).*

REBEQUE *(a Dente d-ouro)*

Hai hó; a empanada ten moito touciño.

DENTE D-OURO

O que é tí, cando estás a xantar a conta d-outro non pós máis que defeutos. Mala rabia che coma.

REBEQUE

Reás enriba ou embaixo.....

VAIAMODO

Rematade logo, condenidos; desta acabades comigo. Pensade que temos eiquí a toda a nosa xente, á beira nosa, e que nos están ouvindo e ollando por baixo da terra. Tende delor de min que teño eiquí toda a miña vida.

REBEQUE

Mais á vostede non lle chaman o *Vaiamodo?*

VAIAMODO

Déixate de macacadas.

REBEQUE

Pois é o qu-eu digo: vai a modo. Qu-o viño está que renega. Mesmo ferve nos folgos.

DENTE D-OURO

E o viño ten pouco que rillar; ei si que non hai aquelo de non ter dentamia.

REBEQUE *(a Vaiamodo)*

Olle pr-o Caramuña que xa lle sae o augardente pol-as orellas.

VAIAMODO

Eu xa falei o que tiña de falar e limpei a miña concencia. Si vos queredes perdere, perdéivos. E agora, cada un ao seu. Xa vos digo que non morreredes no leito; habedes es toupar como foguetes no lume d-unha bruxa.

REBEQUE *(chimpando unha cunca farta)*

Pois..... pol-o sinón. *(Unha longa pausa, Vaiamodo envóltase na sua manta e bota un soniño).*

DENTE D-OURO *(abrindo outro pelexo)*

O branco é de Gomariz.

REBEQUE

Veña entón do branco. O tinto si non era da Costeira andáballe pol-as beiras. *(Longa pausa).*

CARAMUÑA *(a Dente d-ouro)*

E ti non te lembras de quen está elí? E' a campa da Uxía.

DENTE D-OURO

Cando eu digo que tí naciche parvo.

REBEQUE

Xa tes medo?

DENTE D-OURO

E' por si ela ten medo decatándose de qu-eu estou eiquí.

REBEQUE

Foi ben bunitiña; loira e branca com-un sol.

DENTE D-OURO

Pschil.... Si ti vises outra que tiven na mina. Morreu tamén de ciumes.

REBEQUE

Esta morreu do peito.

DENTE D-OURO

Home, sendo de namoro non ía morrer das pernas. *(Longa pausa).*

CARAMUÑA

Ollade a cerdeira: talmente parés ensanguentada. Cada cereixa unha ferida que s-está coallando no luar.

DENTE D-OURO

E ti parés un moucho a latricar agoiros. *(Por Vaiamodo).* Ehí tés o alcipreste fai o niño e cala.

REBEQUE

Dame o corpo qu-estás a sentir a xiada nas costelas.

DENTE D-OURO

Por mín non agardes: cando teñas sono, váite. Ninguén saberá quen se foi denantes.

REBEQUE

Eh? Esta facada foi por mor d-un pito. Mamei moita gabachería.

(Longo silenzo, Dente d-ouro *érguese, e palpando nas pedras, encomenza a percorrer o adro deténdose a ler as iscriciós das campas, Trenguelea bébedo de viños e medos),*

DENTE D-OURO

Olla onde fica o abade que nos botou a auga benta. Hay que agradecerllo *(derramándolle un xerro de viño por riba da coba).* Pra que vexas quen somos.

REBEQUE

E a Uxía non-a convidas.

DENTE D-OURO

Tamén. Pra esta, o que quedou do lacón. Si soupeses. Rebeque, que cadeiras tiña *(en tanto lle bota por riba as migallas do xantar).*

Me quisiste e m-olvidache
e gorvícheme a querer.
zapatiño que yo he puesto
non me lo juelvo a ponere
por que se me queda estreito.

CARAMUÑA

Que homes!

DENTE D-OURO *(enfrentándose c-un nicho)*

Eiquí está o teu fillo. Dígocho por si te esqueciche, Rebeque.

REBEQUE

Dis ben (adiantándose pra profanalo, e ao chegar rente dele reaiciona delorido). Coitadiño!

DENTE D-OURO

Por mín non deixes de chorar.

REBEQUE

Dente d-ouro: tés entranas de corvo.

CARAMUÑA (a *Dente d-ouro)*

Tiña cores de amapónla e che iro de caravel. Estou á velo: redondiño com-unha mazán. Oxe casi tería o meu tempo.

DENTE D-OURO *(acende unha cerilla pra ler millor n-unha inscripeión decorada pol-a chuvia.*

Xoquín Rodríguez. Morreu en mil e oitocentos noventa e nove. Eiquí está o meu pai. (Pausa). Dá pr-acá ese pau, Caramuña; imos a ollar com-está d-apodrecido.

(Recóllense todos arrepiados. Dente d-ouro *remexe co pau e vai ciscando d-hosos o sagrado. Bótaos con forza, como si sementase.*

Bós hosos: vese qu-era rexo..... *(pausa).* Ainda cheira a vitela *dándolle c-unha costela ao vello*). Eh, *Vaiamodo.*

VAIAMODO *(espertando)*

Deixádeme durmir.

DENTE D-OURO

Olle os hosos do meu patrón. Sacou un fillo runfleiro. Ropare que costela: ben mirado aínda faguía o caldo pra unha parida.

CARAMUÑA

Lémbrese....

DENTE D-OURO

Que é o meu pai? E qué? Un home coma eu; eses son beaterios de comadre. Que o cozan. Eu son esí. *(Enrabexado)* E si fago esto na campa de meu pai.....

VAIAMODO

Dente d-ouro.....

DENTE D-OURO

Nada de choros.

VAIAMODO

Dente d-ouro!

DENTE D-OURO

A min non se m-esmigalla con salaios.

VAIAMODO

Non é eso.

DENTE D-OURO

Agora xa podedes dicer o que fixen e o que dixen revolvendo nas cinzas do meu pai. *(con sorna)* Que en paz descanse, coma din na vila.

VAIAMODO *(indefiuibre)*

Non quixera dicerte nada. Pro..... Non-o tomes a mal. Non me collas tema. No logar ninguen sabe..... É que teu pai..... son eu!

Dente d-ouro *recóstase sobr-a crús da campa, e fica morto com-unha moneca de guiñol. O* Rebeque *e mail-o* Caramuña, *rin como doidos.*

Xaneiro-1931.

SEGVNDO·LIBRO·DE
COVSAS
POR·CASTELAO

Pedidos a NÓS - Hortas, 20 - SANTIAGO

OLLADA ENCOL DA POESÍA LÍRICA GALEGA CONTEMPORÁNEA

(Leición do Ciclo de Cultura Galega orgaizada pol-os alumnos da Facultade de Filosofía e Letras da Universidade compostelá).

POR RICARDO CARBALLO CALERO

CORRESPÓNDEME oxe, por reiterado desexo voso, amigas e amigos da Facultade de Filosofía e Letras, espricar unha leición diste pequeno curso de cultura galega que habedes tido a ditosa ideia de orgaizar. I é pra min o falarvos agora, non so un inmerecido honor, senón tamén unha satisfaición inesquecente. Porque, me lembro do meu discurso de inauguración do presente ano académico (1), e vexo que os degaros espresados entón, comenzan a realizarse.

Heime de ocupar da poesía lírica galega contemporánea. E semella lóxico que denantes de nada, me interese por fixar a estensión do conceuto que abrangue o tiduo da miña conferencia. Imos, pois, á analizalo verba por verba.

Poesía. Ista voz tómase eiquí nun senso restrinxido. Poesía é a arte que ten a verba como meio de espresión. E a estruituración prosódica de ise meio non influe na esencia de aquela arte. De xeito que pode haber poesía en verso e poesía en prosa. Nista leición imos ocuparnos somentes da primeira distas dúas formas de poesía. A poesía en prosa que aparez na nosa cultura oicidental no século pasado—quizáis o libro *Poemas en prosa*, de Baudelaire, é o seu primeiro moimento— non ten na Galiza un frorecer copioso, como non o tén en ningures. Porque o verso é acaso a cunca máis doada pra que nela ferva o viño da poesía. E, coa moderna flexibilización da métrica, coa moderna dislocación do verso, é ista xa tan dúctil ó pensamento, cuáxeque, como a prosa mesma; quezáis porque non é verso xa máis que ós ollos. O feito de que, esquecidos a rima e o ritmo, continúase escribindo en liñas que teñen a aparencia esterna de versos, siñala o xurdimento dun interesantísmo fenómeno: a intervención do elemento *óptico* no poema, que hastra o de agora viñase considerando como unha arte puramente *acústica*. «*Los versos se hacen para ser oídos y no para ser vistos*», escribía Unamuno (1). Unha ollada en col da poesía moderna de avanzada abonda pra comprobar que ise principio está en crisis. Nos poetas de hoxe non é cada liña un verso no conceuto crásico de verso: conxunto de verbas espresivas dunha certa armonía sensual cuios elementos son a rima, o acento e número de sílabas. Nos poetas de hoxe, cando a agrupación por liñas non é arbitraria, responde á unha certa armonía interna que xa oiéu Rubén Darío e que lle fixo decir: «*¿Y la cuestión métrica? ¿Y el ritmo?—Como cada palabra tiene una alma, hay en cada verso, además de la armonía verbal, una melodía ideal. La música es sólo de la*

(1) *Discurso leído por el señor don Ricardo Carballo Calero, alumno de la Facultad de Derecho de la Universidad de Santiago de Compostela, en la apertura del curso de 1930 a 1931*. Santiago, 1930.

(1) *Teresa*: notas, IX.

idea, muchas veces» (1). Hai, pois ás vegadas, unha especie de retorno ó sistema de versificación empregado pol-os pobos orientás, o *paralelismo*, que é unha sorte de rima das ideias. Sistema do cal unha variedade, combinada coa versificación cualitativa, foi familiar ós nosos poetas dos Cancioeiros.

Lírica. Pouco é mester decir pra acrarar ista verba. A poesía galega nunca foi pródiga en froitos épicos. En canto á poesía dramática, coido que non existe. O que existe é o drama, o xénero escénico, que pode tratarse en verso ou en prosa, como en verso ou en prosa pode escribirse novela. Mais ningún distes dous ordes literarios é realmente poesía. E inda a épica o é moito menos que a lírica. A poesía galega de hoxe é toda ela esencialmente lírica. A épica é un produto da infancia das culturas. A dramática un produto da súa maturidade. A lírica un frorecer sempiterno. Galicia xa pasóu de nena, pero inda é moza. Ademáis de que tén un esprito fundamentalmente lírico, o cal quezáis sexa siño de que só a lírica poderá frorecer nela con verdadeira espontaneidade.

Ó decir galega entendo, como é natural, a poesía escrita na nosa lingoa vernácula.

En canto á verba *contemporánea*, a súa delimitación oferce indudabre interés. A historia da poesía galega pódese dividir en catro ciclos: o dos Cancioeiros—séculos XII ó XV—; o da Postración—séculos XV ó XIX—; o da Renacencia—séculos XIX o de hoxe. Pra min o tempo de hoxe, a idade contemporánea, comprende aqueles poetas cuia arte supón un estadio de evolución definido con respeito ós tres grandes mestres do século XIX; Rosalía, Curros e Pondal. Os máis vellos—cunha idade lírica—de ditos poetas son Cabanillas, Noriega Varela e Taibo. Aqueles outros cuia poesía é máis retrasada que a distes tres esgrevios artistas. non se poden chamar contemporáneos. Pertescen espiritualmente ó século XIX. E a verba *contemporánea* a emprego eu nun senso ideal, nun senso cultural; non nun senso real. Querendo siñificar o propio dos tempos non o que nos tempos de feito vive.

É cousa crara que istas leicións diste ciclo galeguista sobre temas axeitados ós estudos da Faculdade de Filosofía e Letras, deben representar unha laboura de investigación; deben ser o froito granado de un estudo serio. Quero decir que o ensaismo e o retoricismo non deben ter eiquí entrada. É preciso facer cencia; cencia erudita, non brilante; cencia ouxetiva. Mais é evidente que o presente, o de hoxe, pode ser, debe ser ouxeto de investigación científica. Por iso eu non dubidéi en falarvos da lírica galega contemporánea. Mais a laboura de erudición, nista leición miña, por forza ha ser escasa. Teño que traballar direitamente sobre os poetas. Nada, ausolutamente nada estimabre hai escrito encol da poesía nosa aitual. A crítica galega, patente en revistas e diarios, é unha crítica inaproveitabre. Non temos críticos especializados en poesía. Abonda pouco en todas partes, ¡como o proba o feito de que Gómez de Baquero e Díaz Canedo sexan considerados en Castela. O desexo de dar azos pra que se escriba en galego, e o feito da amistade que une a casi todol-os que utilizan a nosa língoa, restan todo valor de pureza e imparcialidade nas recensiós que das nosas obras poéticas fai a prensa nosa. É, pois, o terreno pol-o que eu me adianto hoxe, terreo virxe, mare non sulcado. E por iso o aparato erudito, a cita, a referencia, non poden frorecer nista leición.

Os ollos que percorran a paisaxe da nosa lírica aitual atoparán unha variedade de matices singularmente notabre, unha escada cromática certamente copiosa. O cazador lírico que se interne antre as frondentes arboredas da poesía galega contemporánea, cobrará como primeira peza, o caráiter multiforme da poesía. É de notar cómo niste recanto da Europa foron recollidas boa parte das máis importantes tendencias líricas do tempo de hoxe. E cómo se soupo aproveitar o aproveitabre, adoutandoo ó noso xeito espritoal. Un Cabanillas, un Manuel Antonio, un Bouza Brey, siñalan outras tantas roitas perfeitamente dispares. De un Norie-

(1) *Prosas profanas:* palabras liminares.

ga Varela á un Amado Carballo hai unha longuísima ditosa distancia.

Na nosa poesía de oxe reina un individualismo exacerbado. Se non pode falar de escolas poéticas. Mais non quer decir isto que falte un aglutinante capaz de unir con vencellos de irmandade os nosos líricos. Isa falla é sempre siñal de anarquial tan sintomática de decadencia na arte como na política. Esiste ise aglutinante.Mais non é un influxo común ou unha comunidade de motivos ou de procedimentos. É algo moito máis fondo e máis perenne. É o espríto racial. Xa pasaron aqueles tempos en que so eran temas de canto os costumes labregos ou os fenómenos psíquicos e sociaes enxebremente nosos. Xa se pode cantar algo distinto da vaquiña e a morriña e a emigración. O campo de esprimentación da nosa lírica ten hoxe horizontes infinidos. Mais nos poemas de máis ecuménicos ares, latexa un sentimento galego indestrutibre. A galeguidade nos nosos poetas é unhas vegadas patente: os temas son galegos. Outras, é unha galeguidade que corre baixo os versos de máis universal asunto, como a saiba corre baixo a codia, invisibre â ollada, pero enchendo de vidalidade a arbre que rega, sosténdoa, sendo a causa eficiente do seu vivir. Hai dúas tradiciós líricas galegas. Unha que nacendo e morrendo cos Cancioeiros rexurde en Bouza Brey. Outras que xurdindo nos Precursores e pasando por Pondal perpetúase en Cabanillas. Ben natural é que os versos dos que oxe representan isas tendencias. estén ateigados de galeguidade. Pero é que hai outros moitos poetas que non proceden de ningunha disas dúas estirpes, senón que labouran con procedimentos importados de outras literaturas. Pois ainda istes poetas ostentan un podeiroso esprito galego, e os seus versos non semellan traducidos de istranos idiomas.

Outra nota remarcabre que presenta a nosa poesía de hoxe é a ausencia do elemento sensual, sexa o sensualismo dramático e bretemoso dun García Lorca ou o erotismo lumioso e rinte dos poetas helenizantes. Antre nós, os galegos, o amor—o amor poético—non é cousa do cerebro nin do senso: é cousa do corazón. I eisi, endexamáis produximos un Ausias March nin un Catulle Mendes. Carecemos de finura sensual, de senso pagán da beleza. Nos nosos poetas dos Cancioeiros e do XIX ha i pornografía, pero nunca sensualidade. A sensualidade pánica é cousa de terras de sol, de luz ridente e mediterránea. A sensualidade tráxica e torturada é un produto oriental e semítico. A nosa alma céltiga, neboenta e nordesía, non profesa o culto do corpo. Certo é que ante os nosos inteleituás mozos eisiste o senso epicúreo da vida; mais iles o inxertaron no seu esprito galego pol-o estudo de alleas literaturas. E cando fan versos na nosa lingoa, as verbas xurden cheas de unha inxeleza casta.

É diño de toda atención o feito do escásismo influxo que os máis soados poetas casteláns contemporáneos exercen nos nosos líricos. Alberti, Salinas, Guillén, Lorca, Diego. Malia que sin dúbida os nosos mozos lên â istes poetas máis que a ningúns outros, non lles renden homaxe de discípros. Como si a súa arte fora esenzalmente oposta ó modo de ser galego. Un ensaio de aclimatación das súas maneiras â nosa lírica é unha roita aínda inédita. E quizáis fecunda. Pero o certo é que hastra o de agora a roita non se abréu. I eisí, o superrealismo e o creacionismo son cuasi descoñecidos antre nós.

Os elementos que entran á formar nosa lírica son propiamente: a tradición medieval, que frorece en Bouza Brey, a tradición oitocentista, crara en Taibo; o influxo do modernismo castelán, patente en Cabanillas; o influxo portugués, siñalado en Noriega Varela; o esprito europeo de vangarda, que atingue o seu cume en Manuel Antonio.

Cos nosos poetas contemporáneos podemos facer dous grupos. O primeiro comprende os que inaguran a nova era. O segundo os que chegan á siñalarse cando xa os outros teñen consolidado o seu prestixio e maxisterio. Os primeiros representan algo semellante ô que é o modernismo na literatura castelán: máis que pol-as súas tendencias pol-a misión que cumpren. Os segundos correspondense coas xuventudes líricas casteláns post-juanramonianas. Mais en xeral, os nosos, uns e outros, son menos radicales nos procedimentos inovadores.

O primeiro grupo ten como principás

representantes á Ramón Cabanillas, Antonio Noriega Varela e Victoriano Taibo.

Cando Cabanillas comenza á escribir xa pasara sóbor da lírica peninsuar a soma groriosa de Rubén Darío, e xa o nacionalismo galego atinguira pulo de infinitude. O modernismo e o nacionalismo son as dúas forzas, como centrífuga e centrípeta, que determiñan o equilibro lanzal da obra de Ramón. A primeira deixóulle a desconxestionización do ritmo, a espansión da métrica, a sinxeleza da ideia, a valentía da imaxe. A segunda dóulle ise sabor de froito acedo, isa nobre emoción recolleita que campea nos seus formidabres ditirambos. Non é dos poetas adicados sistemáticamente á cantar á Galicia. Os temas da súa lírica son moitas vegadas internacionás. Pero en ningún poeta áchase o galeguismo tan enraizado como n-il. E son dúas as áas con que voa o seu galeguismo. Unha é o enxebrismo, que lle leva á pintar como mestre tipos e costumes. Outra o patrianismo, que ás vegadas atíngue acentos de Apocalipsis e crama con voz afervoada de Isaías. Hai no Cabanillas un satírico baril, con verba de treboada, un Xuvenal esasperado e bronco; a carón de un fondismo lírico, cheo de emozón. Tamén pulsóu a corda narrativa, e nas sagas de «A noite estrelecida» deixóu unha proba máis do seu talento. Espido e fondo, forte e acedo, delgado ourífice, rexo loitador, o académico da Española é, certamente, o poeta da Raza, e á ningún dos tres grandes mestres do século XIX inferior como valor literario. (1)

A ROSA QUE SANGRA

A alma é unha roseira
frorecida, cuaxada
de rosiñas bermellas
e de rosiñas brancas.
Alegrías e penas
son o vento que pasa;
ás veces com-un bico,
ás veces trebonada.
Unha bágoa que surde,
unha risa que estala...
son rosiñas que cayen
da roseira da alma!
Miña nai que me arroba,
un amor que me chama,
a estreliña da groria
no sendeiro da espranza...
Cando a vida comenza,
¡cantas rosiñas brancas!
Un filliño que morre,
un amor que se apaga,
a ilusión que se afoga
no remuiño das ágoas...
¡Cántas rosas bermellas
ó mediar a xornada!
Xa son vello, e o vento,
vento de trebonada,
desfollóume a roseira,
a roseira da alma.
Pero este dor da Terra
ferida e escravizada...
¡qué rosiña bermella!
¡Cómo doi! Cómo sangra! (1)

Antonio Noriega Varela é dos nosos poetas contemporáneos o que está mais preto do século XIX, pol-o seu esprito e pol-a súa métrica. Escolante, como Gabriel y Galán, é como o lírico de Salamanca, un poeta rural. Pero niste caso o rus é o ermo, aspro e pedroso, no que sómente as froliñas dos toxos bosquellan un sorrir. Fondamente identificado co esprito da irta paisaxe montanesa. Noriega Varela fai uns versos carexantes, sereos, mainos, no varil dialeito da montaña, cantando a soidade e o silenzo, ditoso no silenzo e na soidade. «*Mihi oppidum carcer, et solitudo paradisus est*» dice con San Xeromo. Poeta da natureza, cunha certa sinxela solenidade vainos dicindo o seu sentir. A epopeia do ermo, do noso ermo, vaina il escribindo con unción. Tenro e homilde, soupo crear un mundo poético propio. Na súa obra cítase o infruxo de Teixeira de Pascoaes, ó cal asemella pol-o senso panteísta do seu cantar. Mais no poeta galego esiste unha maor preocupación pol-o mundo esterno, pol-a paisaxe. Noriega Varela é o noso

(1) Ramón Cabanillas: *Vento mareiro*, Madrid 1921. *O bendito S. Amaro*, Mondariz 1925. *Da terra asoballada*, A Coruña, 1926. *Na noite estrelecida*, Mondariz 1926. *A rosa de cen follas*, Mondariz, 1927.

(1) *Vento mareiro*, páxinas 135 a 137.

poeta máis traducido, e con Amado Carballo o máis imitado antre nós. (1)

TODA HUMILDE BELLEZA...

Vago xirón da brétema, atavío
soberbio de hirta xesta, reidora,
fulgurante doiña de rocío,
(pazo d'o sol, e lágrima d'aurora).

rayola de lunar que bica o río,
flor mareliña que entre espiñas chora
ou d'as redes d'araña un ténue fío
toda humilde beleza me namora.

É un vermiño de luz o amigo caro
d'o meu nume saudoso..... Antes reparo.
na nudez adorable de unha estrela.

que nas rosas d'os vales, que sorrien,
que nos mantos d'os pinos, que se engrien.
que nas blondas d'o mar, que se rebela. (2)

A arte de Victoriano Taibo ten moitos puntos de contáito coa arte de Cabanillas. Non posé Taibo a caudalosa vea lírica do Ramón. Os seus versos son máis centrípetas, teñen o ceño mais rugado. Iste nobre poeta canta cunha fremosa austeridade e a sua palabra dá unha sensación de verdade e de reititude. Poucos egualan o seu coñecimento do idioma. (3)

NOIVADOS

A mociña fía
as estrigas brancas
fía noite e día.

Fía liño d'ouro
ou fía a esperanza
dun miniño louro?

Lenços de noivado!
amor non espera, i a mociña fía..., fía...
fía noite e día.
e non dá fiado.

A velliña fía
as estrigas brancas,
fía noite e día.

Fía por deleve
seu cabelo branco
ou só fía neve?

Lenços de noivado!
a morte ten presa; y a velliña fía..., fía.
fía noite e día,
e non dá fiado. (1)

Fermín Bouza Brey, de Vilagarcía, xuez e arqueólogo, socio fundador do Seminario de Estudos Galegos, figura antre os poetas do segundo grupo. Bouza Brey ten estudado con amor os Cancioeiros, e o xeito dos nosos segrels rexurde na sua poesía. Mais non son os seus versos sinxelas imitacións dos versos dos nosos líricos medievaes. A sua poesía, recollendo o tesouro trovadoresco, remózao cunha métrica moderna, e a arte dos Cancioeiros é trasplantada por il á un campo de infinidos horizontes. A influencia trovadoresca non sempre se manifesta niste poeta na forma rítmica das estrofes. Maniféstase tamén de cotío no léisico, no esprito, no tema. Bouza Brey tense entretido en imitar a arte medieval galega; pero non é un mero arcaizante da nosa lírica. Esprito cheo de galeguidade e de dozura, canta o amor e a natureza con louro verso de mel, nunha métrica rica e ceibe. Ista poesía de Bouza Brey dourada como un froito de sol, como a cabeleira de unha rapaza, vagamente saudosa, chea ás vegadas de sorrires aldeáns, ten como meio de expresión un galego riquísimo. Galego difícil, no que frorecen raras verbas esquecidas que il se comprace en lembrar. É indudabremente o seu galego o galego máis culto de todol-os galegos empregados pol-os nosos poetas de hoxe. Tan só o galego de don Armando Cotarelo o supera en riqueza. Fermín Bouza Brey, creador de unha poesía orixinal, súa, peculiarísma, na que non é posíbre siñalar un infruxo serio, porque é xa unha poesía perfeitamente elaborada, independizada, persoal, é o viaxeiro da roita lírica máis segura antre as nosas líricas roitas. A súa poesía semélame a de máis porvir, a máis propia da Galiza de hoxe. Pra ser un grorioso mestre da nosa mocida-

(1) *Montañesas. De Ruada. Do ermo*, Mondoñedo, 1,929.
(2) *Do ermo*, páxina 11 da edición citada.
(3) *Abrente*, Compostela, 1922; *Da vella roseira*, 1924

(1) Revista *NÓS*, número 54.

de lírica, non lle fai falla outra cousa que adicarse de cheo a selo, estudando agarimosamente os grandes poetas de fora.

DESCORDO PRA BEN MUIÑAR

Moe, moe, rodicio do Sol,
ai, o corpo da nena leda
fitada de evocacións.

Moe, moe, na acea infinida.
das estrelas moegas,
ai, os fros da meniña branca,
ai, o van da rapaza leda.

Tatuarás de lembranzas,
ai o seu pensamento en tréboas.

Moe, moe o crudel corazonhe
ca roda da lúa albela
que no meu muíño real —moe--
fica o aceiro á espreita.

Moe presto o adibal das cantigas
que se aforcan as mozas senlleiras!

Anda a auga —moe, moe— dos degaros
desacougada na presa.....
Ñanái noite, vella aboa —moe, moe—
remenda o cribo de estrelas.....

Moe, moe, rodicio do Sol,
ai, o gran da meniña leda;
pon o tanxedoiro amante.
da serán camanduleira.
e a orballada irá caendo
no fol da veiga serea.

Moe, moe, remoe, remoe,
aí, leda! (1)

O pontevedrés Lois Amado Carballo, (2) morto na fror da vida, deixou un fondo ronsel de ademiración en revistas e diarios. Deseguida que se morréu, foi proclamado pol-a nosa crítica o mellor dos nosos poetas mozos. Indudabremente o feito de morrerse afervoóu as loubanzas hastra estremos escesivos. Pero o certo é que xa en vida atinguira unha sona estraordinaria. Debíase, sin dúbida, ó acerto con que soupo faguer unha poesía moderna en versos antigos, á habilidade conque cantóu de un xeito novo nunha métrica vella. Eisí, aplaudérono os novos. E os bellos miopes, enganados pol-a forma esterna da poesía, aplaudérono tamén. Amado Carballo é un poeta aldeán, campesío, mariñeiro. O principal caráiter da sua poesía radica no panteísmo vivificante que a informa. Os piñeiros, as fontes, os camiños, beilan, cantan, oucen misa, usan monteira, parolan, aman, rin na sua poesía. Cando n-ela aparez a figura humán, non se siñala coa nidiez con que se deseña a natureza. Un mundo de regatos, arbres, ceos, paxaros e grilos é o seu mundo verdadeiro. Pero, ás vegadas os seus versos nos din de noiturnos de taberna, nos que falan mariñeiros cosmopolitas, e de cadros sombrizos, augafortes vilanos. Entón, a sua poesía está preto da poesía valleinclanesca de *La pipa de kif*, pol-o nervo funambulesco. Amado Carballo creóu unha arte sensual, frondente, afincada moitas vegadas no popular, espresada nunha métrica sinxela, chea de galeguismo campesío, pero sabidora de roitas cosmopolitas. Unha arte da natureza, un pouco dulzarrona, con demasiados bois e pitas e melros. Unha arte rural, de campos vizosos i escumosos, mares cheos de carrizos e peixes, que se moven baixo a mirada paternal de un sol algo bravo, aldeán e bo. Amado Carballo deixou discípros. Eduardo Blanco Amor (1), Xulio Sigüenza (2) e Emilio Mosteiro. (3)

O GALO

Abrelle as portas ao día
co-a chave do têu cantar
que xa na fonte da lúa
está labada a mañán.
Bótall'o teu aturuxo
â paisaxe dende o val
qu'o gran balbo das estrelas
cairá serodio no mar.
O campo cheo de frío
busca un anaco de sol;
alcéndelle unha fogueira
co lume da túa voz. (4)

(1) Revista *NÓS*, número 50
(3) Amado Carballo: *Proel*, Pontevedra, 1927. *O galo*, A Cruña, 1928.

(1) *Romances galegos*, Bós Ares, 1928.
(2) *Cantigas e verbas ao ar*. A Cruña, 1928.
(3) *Poemas sincopados*.
(4) *O galo*, páxina 9.

Antre os poetas do segundo grupo, o grupo dos mozos, atópase, tamén, Euxenio Montes. A formación espritoal de Euxenio Montes non é galega. Euxenio Montes, prosista castelán, de prosa enchida de novas vibracións, é europeo antes que galego. Nin vive na Galiza nin entre galegos. Pero fai versos na nosa lingua. E o máis universal dos nosos escritores, o que ten unha cultura máis moderna e máis trascendente. Pero non esquecido da sua natureza ourensá, vai fiando o seu fío lírico na roca do idioma nativo. Ten sobre todol-os demáis galegos que dan ó ar o seu verbo poético, a ventaxa da preparación. Home cosmopolita culturalmente, sabe moito máis de perspeitivas que o resto dos nosos poetas. Chega, pois, á lírica galega, cun esprito domiñador e seguro, máis amplo que o dos outros, máis sabio, máis esperto.

Nistas condicións, podíaselle esixir o deber de ser o noso millor poeta de avanzada. Máis os seus versos non atinguen o cume de orixinalidade, o esprito poético necesario pra que lle concedamos ise tíduo. Fai unha poesía córista, enxebre, chea de persoalizacións da natureza nas que vive a lembranza de Amado Carballo, unha poesía humorista e cadenzosa. A aportación do elemento eisótico á nosa lírica, laboura pra quen naide estaba millor que íl capacitado, non se realiza nos seus versos. Pol-o contrario, é Galiza a que influie sobre o fillo lonxano, i encol do ar moderno da sua lírica, aboia un senso de fortísima galeguidade. (1).

TORNAN AS VACAS PARA A ALDEA

Tornan as vacas para a aldea;
vacas roxas, vacas mouras
vacas de coor marela.

Foi avisarlle un luceiro:
¡a teixa noite está preta!
Lembráronse do cortello lonxano,
tamén da herba
qu'escoa o suor do corpo,
loira cabeleira d'unha Madalena.

Tornan as vacas para a aldea
vacas roxas, vacas mouras,
vacas de coor marela.

Como no San Xuan as mozas,
con cereixas nas orellas,
asina elas van con follas
en col do pescozo e testa.
Todal-as folliñas bican,
docemente, a súa pél tépeda.
Sí quixeran voar poderían
pois no mesmo lombo dúas azas levan;
mais prefiren voltar paseniño
depinicando nas froles das beiras
hastra qu'os zagales lles berren:
Ey, vacas, seique non tendes presa.

Tornan as vacas para a aldea;
vacas roxas, vacas mouras,
vacas de coor marela

Un instante se pararon
a carón d'unha figueira;
todol-os figos bulían,
sonaxas d'unha pandeira,
porque o vento os abaneaba
camo campanas nas festas;
Enton os cornos das vacas
¡Cómo tremaban de invexa!
ponlas que non pairen froitos
nin coñecen primaveira.

Tornan as vacas para a aldea;
vacas roxas, vacas mouras,
vacas de coor marela.

Xa tiraron do carro mancado,
xa cabelaron c'un arado a terra,
xa deixaron nas augas dos regos,
onde elas beberon, fiíños de estrelas

Tornan as vacas para a aldea;
vacas roxas, vacas mouras,
vacas de coor marela.

Alí as agardan as donas,
para lle munguil-as tetas;
e pra que fique nas cuncas
a esmola da leite frésca,
branca como a lúa,
como a lúa chea. (1)

(1) *Versos a tres cós o neto*, A Cruña, 1930.

(7) Alvaro de las Casas, *Antología de la lírica gallega* Madrid, 1928; páxinas 163 a 165.

A poesía auténticamente nacional dos pobos non soe ser outra cousa que a estatificación dos seus xestos, a fotografía instantánea das súas aititudes, a plasmación do seu dinamismo vidal. Eisí, un pobo labrego necesita ter as súas Xeórxicas; un pobo guerreiro necesita ter a sua Iliada; un pobo mariñeiro necesita ter a súa odisea. Os espritos nacionás tenden á crear un tipo poético que esprese as arelas sustantivas da raza. Pero iste tipo pode representar —e xeneralmente representa— tan só unha parcialidade de anseios; pol-a dificultade que supón verquer na figura de un héroe poético —cuia caraterística é a simplicidade— todo o complexo da alma popular. Os pobos producen, co héroe, unha epopeia que o cante.

Os pobos mariñeiros teñen creado unha figura de nauta loitador, verdadeiro peixe humán, vencedor da mar e de ela, amigo, que nas diferentes literaturas chámase Odisea, Eneas, Simbad. A Galicia, pobo mariñeiro, tiña que ter a sua Odisea. Pero a Galicia vive á beira do atránteco, mar misterioso e lírico, cunha profondidade lírica da que nunca souperon o Índico e o Mediterráneo. A Galicia tiña que ter a sua Odisea. Pero, pobo lírico por escelencia, a sua Odisea tiña que ser lírica tamén. E o héroe dunha Odisea lírica non podía ser outro que o cantor do poema. Ista obra xurdia de dar á Galicia a súa odisea foi levada á cabo pol-o esprito poético de Manuel Antonio. E a odisea é o pequeno caderno «*De catro a catro*».

Manuel Antonio, mariñeiro, bota un día ó mar, no peirao de Rianxo a súa dorna lírica. I ela vai sulcando vieiros non sulcados dun istrano mar. Istrano mar no que aboian corpos de nautas afogados, no que as estrelas dialogan cos mastros, no que as gaviotas levan no peteiro as cartas dos mariñeiros namorados. Manuel Antonio, coa rede do verso mais ceibe da nosa lírica, que mergulla nise mar cunha seguridade de pescador adoito, recolle unha colleita poética frorida que nos oferce cun xesto sinxelo de plenitude artística.

Como Amado Carballo, Manuel Antonio' o esculca máis adiantado da nosa lírica, morréu mozo. A súa perda é imponderabremente irreparabre. (1)

A ESTRELA DESCONECIDA

Eu vin-te de cote acobadada
n-aquela fenestra
—tan a trasmán!
que penduraches d'unha constelación

O Horizonte arrincaba cada día
pra tí
a folla de almanaque d'unha vela.

Pero nunca s'enmallóu
n-a falsa rede d'os mapas celestes
a túa loira virxinidade
Cómplice a noite
engayolaba o sestante d'os mariños
inxenuas perversións catalogadas.

Viuda retirada de todol-os vinte anos
que os mariñeiros repiten
cada volta que afogan

Endexamáis souberon os cadavres sin [rumbo
que tí os amortallabas co teu ollar

Emproáramos a meia noite
A sotavento d'a nosa singladura
vai decote unha nube desarbolada
C'a súa esponxa de sombra
berróu pra sempre o teu mudo perfil.

A alba nova sorprendeume
cacheando antre os luceiros
unha despedida que se me perdéu. (2)

Non era o meu propósito facer un catálogo de poetas, senón axudarvos á botar unha ollada en col da lírica galega contemporánea. Xa que bosquellei lixeiramente a silueta dos nosos poetas máis típicos, fago ponto final.

---

(1) *De catro a catro*. A Coruña, 1928.
(2) *De catro a catro*, páxinas 52 e 53.

Imprenta NÓS, Hortas 20. Santiago.

Está á venda VIEIROS, poesías por R. Carballo Calero.--Precio: 2 pesetas

Apareceu o volume I da "Biblioteca Murguía"

DE ESTO Y DE LO OTRO

por Roberto Blanco Torres.

Pedidos a NÓS - Hortas, 20 - SANTIAGO

FOTOGRABADO

Si quer qu-os seus fotograbados sexan o mais perfeito posibres, convenlle envialos aos
Talleres de fotograbado ESPASA-CALPE S. A.
Ríos Rosas, 24-Apartado, 547 MADRID

Droguería e Farmacia

LUIS FÁBREGA

Progreso, esquina a Luís Espada

OURENSE

MERQUE VOSTEDE
Plumeiros **RAFIUM**
De mais dura qu'os de pruma e limpan millor. Véndese en todol-os estabrecimentos do ramo
Andrés Perille - OURENSE

O movimento demóstrase andando . . .
O galeguismo lêndo as pubricazóns NÓS

Sanatorio Quirúrgico de San Lorenzo

SANTIAGO DE GALICIA
DE LOS PROFESORES

D. Fernando Alsina y **D. Antonio M. de la Riva**
CIRUJANO GINECÓLOGO

Establecimento dotado de todol-os elementos que exixen a terapéutica e a hixiene modernas, situado nas aforas da poboazón, moí cerca do paseo da Ferradura
Teléfono número 195
Pra detalles, calquera dos Direitores ou o Médico interno

A hixiene nos nenos

é a garantía da sua saúde física e moral o día de mañá.

No diario aseo dos nenos emplee o **"Jabón Sales de la Toja"**, único que ás suas altas calidades meiciñás xunta toda a finura e prefume d'un xabón de tocador.

Contribuie ô perfeito desenrolo das criaturas e evita o perigo da escrófula e o raquitísmo.

JABÓN LA TOJA

ÚNICO EN EL MUNDO

1pta PASTILLA

O Xabrón da Toxa é o mellor. Honra á Galicia no mundo enteiro

AGUAS DE
MONDARIZ
FUENTES DE GÁNDARA Y TRONCOSO
Propiedad de los Sres. Hijos de Peinador
Véndese en todal-as Boticas, Droguerías, Hôtels, Depósitos d'augas minerás, Restaurans e vagós-camas de todol-os trés.
MONDARIZ

Estas augas, de sona universal son o remedio enxebre e eficacísimo cand'un quer combater o Artritismo, a Diabetis, Desnutrizón, Obesidades diversas, doenzas do Aparello dixestivo, Anemia e Neurastenia

Riquisma auga de mesa

gaseada naturalmente

Mondaríz-Balneario, áchase á 35 Km. de Vigo